

mpc
METODICKO-PEDAGOGICKÉ CENTRUM

Moderné vzdelávanie pre vedomostnú spoločnosť / Projekt je spolufinancovaný zo zdrojov EÚ

Mgr. Liana Ivanová

Triedny učiteľ – facilitátor tvorby pozitívnej klímy v triede

Osvedčená pedagogická skúsenosť edukačnej praxe

Košice

2014

Vydavateľ: Metodicko-pedagogické centrum, Ševčenkova 11,
850 01 Bratislava

Autor OPS/OSO: Mgr., Liana Ivanová

Kontakt na autora: Súkromná stredná odborná škola, Bukovecká 17, Košice 040 23,
lianaivanova1@gmail.com

Názov OPS/OSO: Triedny učiteľ – facilitátor tvorby pozitívnej klímy v triede

Rok vytvorenia OPS/OSO: 2014
IX. kolo výzvy

Odborné stanovisko vypracoval: Bc. Miroslava Lauffová

Za obsah a pôvodnosť rukopisu zodpovedá autor. Text neprešiel jazykovou úpravou.

Táto osvedčená pedagogická skúsenosť edukačnej praxe/osvedčená skúsenosť odbornej praxe bola vytvorená z prostriedkov národného projektu Profesionálny a kariérový rast pedagogických zamestnancov.

Projekt je financovaný zo zdrojov Európskej únie.

Kľúčové slová

Facilitátor, hra, komunikácia, pravidlá, otázky, rozhovor, skupina, téma, tvorivosť, vzťah, napätie.

Anotácia

Cieľom práce je poukázať na triedneho učiteľa ako facilitátora procesu tvorby pozitívnej klímy v triede. V rámci triedy ako skupiny vystupuje v pozícii vedúceho alebo vodcu, na ktorého sú kladené nároky zo strany pedagogickej dokumentácie, no na strane druhej je to ten aspekt v triede, ktorý má byť nápomocný, ústretový, chápaný ku žiakom. Tí sú v pozícii buď prijímateľa pokynov alebo v rámci triedy vládne nechota podriaďiť sa pravidlám. Tak nastáva rozkol v smerovaní a napredovaní triedy ako skupiny, nespolupráca s triednym učiteľom. Ak triedny učiteľ nepozná vzťahy medzi žiakmi, reaguje len na informácie, ktoré dostáva sprostredkovane, nie je možné budovať a udržiavať pozitívnu klímu. Taktiež si žiaci musia uvedomiť, že atmosféra v triede je pozitívna alebo negatívna ich zásluhou. Využitím tvorivých aktivít, prostredníctvom ktorých vyjadrujú vzťah žiaci medzi sebou je možné dosiahnuť pozitívny vplyv, pričom celý proces triedny učiteľ facilituje.

OBSAH

Úvod	5
1 TEORETICKÉ VÝCHODISKÁ	7
1.1 Kľúčové kompetencie	8
2 TRIEDA	10
2.1 Trieda ako skupina.....	11
2.2 Facilitátor	13
3 TVORBA POZITÍVNEJ KLÍMY	15
3.1 Verbálna komunikácia	16
3.2 Neverbálna komunikácia	17
3.3 Proces, vzťahy, výstup	18
3.4 Konštruktívny rozhovor.....	27
4 REFLEXIA	29
4.1 Odporúčania pre prax	29
ZÁVER	30
ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ZDROJOV	31
PRÍLOHA 1	32

ÚVOD

Častokrát vychádza od triednych učiteľov nelichotivá charakteristika tried, ktoré sú im pridelené. Tak sa dostávajú do začarovaného kruhu administratívy, dokumentov, obavy zo školských výletov, exkurzií, vyučovania v teréne. Medzi triednym učiteľom a žiakmi po negatívnych skúsenostiach vládne nedôvera, neustále musí riešiť sťažnosti, výčitky zo strany kolegov, riešiť konflikty v triede medzi žiakmi a dostáva sa aj do nepriaznivých situácií, kde stredom záujmu je on sám a žiaci. Nedisponuje veľkou mierou času, ktorý je možné venovať jednotlivcom v triede a pritom formovať zodpovednú a spolupracujúcu skupinu. Nie je možné určiť čas, za ktorý sa dá trieda spoznať navzájom, určiť vzájomné väzby, pomenovať vzťahy a pracovať na pozitívnej klíme aktívnym počúvaním. Vo väčšine prípadov naozaj neostáva triednemu učiteľovi čas na to, aby bol ochotný venovať žiakom toľko pozornosti, koľko si vyžadujú. Je partnerom rodičovi, pričom žiak je predmetom záujmu zainteresovaných, bez toho, aby mohol participovať na riešení či už problémov, konfliktných situácií a nevyjasnených vzťahov. Pri spoločných tvorivých aktivitách sa vytráca rola triedneho učiteľa ako dozoru a dostáva sa do pozície partnera alebo, čo je ešte lepšie facilitátora procesu. Ten nenásilnou formou usmerňuje požiadavky okolia k želanému cieľu. Vytvoriť pozitívnu klímu, ktorá v tom čase a priestore, teda za okolností spolupracujúcej triedy sa stáva zodpovednou ako celok. Nerieši jednotlivca, aj keď svoj prínos to určite má. Jeho úlohou je hlavne primäť žiakov ku dôvere k nemu a medzi sebou navzájom.

Hlavnými cieľmi opisovanej pedagogickej skúsenosti Triedny učiteľ – facilitátor tvorby pozitívnej klímy v triede sú:

- priniesť triednym učiteľom a pedagógom inšpiratívne tvorivé aktivity realizované žiakmi, zamerané na budovanie pozitívnych vzťahov medzi nimi
- analyzovať konštruktívny rozhovor, s uvedomením si verbality a neverbality ako zložiek prejavu žiakov
- ponúknuť tvorivú hru, ktorá má navodiť spolupracujúcu atmosféru v triede
- pomenovať dôležitosť metód vedenia skupiny
- určiť hlavné atribúty facilitátora pri formovaní skupiny

Motiváciou k zosumarizovaniu procesu vedenia – facilitovania žiakov triednym učiteľom je narastajúce „problémové deti“ v triede, ich adaptácia na podmienky, ktoré im škola ako výchovná inštitúcia vytvára a očakávaní, ktoré sú na ne kladené. V rámci tried nie je možné vyberať si žiakov. Triedny učiteľ dostáva triedu bez toho, aby mohol korigovať „príchody a odchody“ žiakov, bez toho, aby si mohol vyberať. Trieda je v neustálom procese vývoja. Tvorí sa v nej vzťahy, väzby na krátky čas a pri malichernostiach sa dostáva aj triedny učiteľ do boja medzi rodičom a žiakom. Nie vždy je prijímané zo strany učiteľa návrh na riešenie situácie smerom k rodičovi. V dnešnej dobe integrácie znevýhodnených žiakov tak stojí na hranici verejnej mienky, či realizovať opatrenia s tým spojené alebo reagovať proti tomu. Takmer v každej triede sa vyskytne outsider. Je to žiak, ktorý v danom momente má iný názor a presvedčenie oproti väčšine. Tak sa stáva spriaznenou dušou pre triedneho učiteľa a protivníkom voči ostatným.

Aby žiaci pochopili prečo je vedenie triedy zložité, prečo je nutné na každého z nich pozeráť ako na individualitu, potrebuje sa triedny učiteľ dostať do kontaktu so žiakmi do takej miery, aby vedel odhadnúť ich budúce reakcie. Vlastný prístup je potrebné prispôbiť mysleniu a vnímaniu žiakov. Pri facilitovaní procesu je nutné udržiavať tvorivú atmosféru s pozitívnym rozhodnutím. Je na mieste ak hra prebieha rovnakým

dielom pre každého zúčastneného. Dôležité je vlastné vyjadrenie. Keďže nemôžeme od žiakov očakávať presné, jasné, zrozumiteľné výrazy musíme dať priestor pre fantáziu a pripodobenie alebo variovanie situácie, vzťahu, väzby a problému, k tomu, čo je žiakovi najbližšie. Je samozrejmé, že sa nemôže triedny učiteľ znížiť na verbálne alebo neverbálne prejavy žiakov, ale môže spoločne s nimi uvažovať a usmerňovať ich pri formulovaní asociácií konkrétnych vyjadrení. Výsledkom celej tvorivej aktivity je zameranie sa spoločný cieľ. Tým cieľom má byť kooperácia, zodpovednosť triedy, ochota spolupracovať na ďalších činnostiach v rámci školy a vzájomné porozumenie.

Žiak má potrebu byť užitočný a miestami „najdôležitejší“ pre triedneho učiteľa. V istom okamihu sa ten – ktorý aj stáva najdôležitejším, no taktiež veľakrát je miera stredobodu záujmu pre učiteľa neúnosná. Preto je podstatné určenie priorít, hodnôt, na ktorých bude trieda svoj pozitívizmus. V atmosfére dôvery a prijatia je žiak schopný nesklamať, byť zodpovedným za seba aj za kolektív. V dôvernej atmosfére, bez prítomnosti „cudzích“ je ochotný prejavíť sa jemu vlastným spôsobom. To znamená, že v rámci verbálnej komunikácie sú výrazy zo strany žiakov vnímané ako neprijateľné, niekedy až nadobúdajú charakter vulgarizmov. To sa stáva hlavne vtedy, ak chce žiak niečo veľmi „vypovedať“ a nevníma ochotu zo strany triedneho učiteľa vypočuť si ho. V konečnom dôsledku, verbálny prejav žiakov nie je na takej úrovni, aby boli schopní presne pomenovať to, čo v tom momente vnútorne nie sú schopní „stráviť“. Aj z tohto dôvodu je vhodné využívať tvorivé pohybové aktivity, v ktorých je priestor na to, aby žiak vyjadril pre neho nepomenovateľné skutočnosti.

Opisovaná pedagogická skúsenosť edukačnej praxe ponúka v skratke opis tvorivých aktivít, prostredníctvom ktorých triedny učiteľ facilituje proces tvorivosti. Ústrednou zložkou je formovanie skupiny ako celku, teda triedy a vyjadrenie vzťahov zo strany žiakov a vyjadrenie vzájomných väzieb. Opisujeme dôležitosť priestoru a atribútov, ktoré pomáhajú v uvedomovaní si potreby fungovať v skupine, by ť spolupracujúcim a zároveň kreatívnym. Tvorivé aktivity sú zamerané na hodnotenie, verbálnu a neverbálnu komunikáciu, otázky, odpovede, pravidlá, vnímanie skupiny ako celku.

Práca je určená pedagógom – triednym učiteľom, ale aj učiteľom výchov základných škôl a stredných škôl – v rámci triednických hodín (primárne a sekundárne vzdelávanie) a hodín, ktoré sú hodnotené slovne, t.j. absolvoval/a .

V prospech opisovaných aktivít hovoria mnohoročné skúsenosti s formovaním skupín vo voľnočasových zariadeniach, vedenie tried ako triedny učiteľ, aj takých, ktoré už boli sformované. Tvorivé aktivity prinášajú do vlastnej pedagogickej praxe široké možnosti nadväzovania vzťahov so žiakmi, a tým aj kumuláciu pozitívnej klímy v triede.

1 TEORETICKÉ VÝCHODISKÁ

Kontext a rámec

Základná škola a stredná škola so zameraním na humanitnú oblasť organizuje vzdelávanie koncipované v triedach, žiakov rovnakého veku. Triedu organizuje triedny učiteľ. Jeho úlohou je vedenie pedagogickej dokumentácie. V rámci triednych hodín je úlohou triedneho učiteľa venovať sa problematikám, ktoré vychádzajú a sú zakotvené v tematickom výchovno – vzdelávacom pláne, a ten je súčasťou školského vzdelávacieho plánu. Tvorivé aktivity so zameraním na verbálny a neverbálny prejav je možné realizovať na hodinách výchov: ide o výtvarnú výchovu, hudobnú výchovu, telesnú výchovu, etická výchova, náboženská výchova. Každá z uvedených výchov sa riadi učebnými osnovami a tematickými výchovno-vzdelávacími plánmi, no tvorivé aktivity je možné modifikovať podľa plánu a témy. Časová dotácia vyučovania vyplýva z organizačnej formy vyučovania – skupinová, jej dĺžka je jedna vyučovacia hodina.

Žiaci, ktorí sú sústredení v triedach na základných a stredných školách nemajú veľa priestoru v škole na nadväzovanie priateľských, spolupracujúcich vzťahov. Každá trieda využíva vlastný priestor a tvorivé aktivity sú realizované na vyučovacích hodinách, no tie sú však prispôsobované vlastným problematikám a témam, tým pádom v samotnom ciele ide o vzdelávanie, v menšej miere o výchovu a kooperáciu. Výsledné produkty tvorivých aktivít nie je nutné prezentovať, sú koncipované na vlastný záujem o seba a formovanie skupiny ako celku, ktorého súčasťou v partnerskom vzťahu je triedny učiteľ.

Špecifikácia cieľovej skupiny

- **Kategória:** učiteľ
- **Podkategória pedagogických zamestnancov podľa §13 zákona č. 317/2009 Z. z. o pedagogických zamestnancoch a odborných zamestnancoch a o zmene a doplnení niektorých zákonov:** triedny učiteľ
- **Žiak:** žiak základnej školy, strednej školy
- **Vzdelávacia oblasť:** triednické hodiny, výchovy
- **Škola, ročník:** základná škola, primárne vzdelávanie, 6. - 9.ročník, stredná škola, sekundárne vzdelávanie, 1. – 4. ročník
- **Vyučovacie predmety:**
 - 6., 7., 8., 9. ročník – triednická hodina,
 - náboženská výchova
 - etická výchova
 - 1., 2., 3., 4.ročník – triednická hodina
 - náboženská výchova
 - etická výchova
- **Organizačná forma:**
 - 6., 7., 8., 9. ročník – skupinová (podľa počtu žiakov v triede),
 - 1., 2., 3., 4. ročník – skupinová (podľa počtu žiakov v triede).
- **Obsah triednickej hodiny:**

Vyberať vhodné námety na tvorbu kreatívnych výstupov, zameraných na podporu rozvoja tvorivosti, upevňovanie vzťahov, formuláciu cieľov skupiny ako celku.

Prostredníctvom aktívnej činnosti realizovať cvičenia s apelom na rozvoj verbálneho a neverbálneho prejavu. Vyhodnotiť aktuálnosť témy, stavu, situácie jednotlivca a skupiny. Upevňovať pozitívne pozície v skupine, riešiť nepriaznivé situácie, ktoré narúšajú smerovanie skupiny a negativizujú klímu v triede. Budovať zodpovednosť za seba a za celok, pristupovať ochotne a s vnútorným presvedčením k činnostiam a záujmom skupiny.

- Téma opisovanej pedagogickej skúsenosti:

Tvorba skupiny ako celku, pravidiel skupiny, úloha facilitátora tvorivého procesu, tvorivosť a jej význam pri formovaní skupiny, metódy vedenia triedy, verbálne techniky, tvorba a realizácia neverbálneho výstupu „socha“ k vyjadreniu vzťahu a kooperácie triedy, tvorba a realizácia pohybového výstupu so zameraním na vzťah k hodnote „láska“ s využitím hudby.

1.1 Kľúčové kompetencie

Formulácia kľúčových kompetencií žiakov je syntézou štátneho a školského vzdelávacieho programu, ktorá sa realizuje na základe učebných plánov, učebných osnov, metodických materiálov, pedagogicko-organizačných dokumentov. Jej obsah formulujú tiež pedagogické rady, predmetové komisie a stanoviská výchovných poradcov, pričom sú využívané odborné odporúčania pedagogicko-psychologických poradičov.

V primárnom a sekundárnom vzdelávaní, pri formovaní triedy ako skupiny, pod dohľadom triedneho učiteľa uvádzame ciele, ktoré súvisia s rozvojom osobnosti a rozvojom interpersonálnych a intrapersonálnych zručností, pričom sú viditeľné v opisovanej pedagogickej skúsenosti:

- rozvíjať empatiu, toleranciu,
- viesť k analýze významov, tvrdení, výrokov
- budovať u žiakov trpezlivosť, vytrvalosť, flexibilitu, kreativitu,
- využívať komunikatívnosť, priateľskosť,
- smerovať osobnosť k prosociálnemu správaniu,
- smerovať u žiakov ku spoľahlivosti, presnosti,
- orientovať žiakov na diskretnosť a zodpovednosť,
- rozvíjať iniciatívnosť, adaptabilitu, tvorivosť,
- budovať schopnosť zvládať záťažové životné situácie,
- rozvíjať schopnosť pracovať v tíme.

V oblasti kooperácie v skupine sú adekvátne tieto ciele:

- postupne primäť žiakov k spoločným tvorivým hrám,
- uvedomiť si vlastnú pozíciu v skupine,
- vedieť zhodnotiť význam vyjadrení členov skupiny,
- pochopiť hodnoty vzťahov, záujmov a cieľov skupiny,
- zhodnotiť potrebu pozitívneho smerovania skupiny,
- uplatniť skúsenosť z tvorivých aktivít v reálnom živote.

Z vyššie uvedeného vyplývajú nasledovné **kompetencie** žiakov:

- majú žiaci schopnosť logicky uvažovať (stanovenie pravidiel, analýza pokynov, kladenie otázok, schopnosť odpovedať, syntéza stavu, situácie, vykonávanie pokynov),
- ovládajú vyjadrovacie prostriedky na verbálnej a neverbálnej báze (mimika, gestika, reťazové rozprávanie, vedenie rozhovoru, pohybová etuda, dôrazný rečový prejav),
- vedia samostatne a tvorivo pripraviť kreatívny výstup, s výpovednou hodnotou vzťahov (relaxačné a sústred'ovacie cvičenia, výrazové prostriedky, zmyslové cvičenia: zrak, postreh, pamäť, čuch, chuť, hmat, práca s témou, rozbor reálnej životnej situácie),
- sú schopní neverbálne vyjadriť svoje pocity a vzťahy, prostredníctvom pohybových aktivít a vnímať individualitu, ako aj schopnosť pozitivizmu súrodého celku.

Po ukončení tvorivých činností vnímajú žiaci vlastnú triedu ako celok, ovládajú premietanie skutočností a cieľov do verbálnych a neverbálnych procesov, sú schopní kooperácie, sústredenia na stanovený cieľ, iniciácie ďalších tvorivých výstupov.

2 TRIEDA

Trieda ako priestor je dôležitým reálnym prvkom pri formovaní skupiny. V tom priestore trávi žiak väčšinu času. K pozitívnej klíme je jej úprava nesmierne dôležitá. Lavice a stoličky pri tvorivých činnostiach by nemali byť bariérou alebo prekážkou. Evokujú pravidlo nemožnosti voľne sa premiestniť, vystriedať spolupracujúceho, vytvárať skupiny podľa zasadacieho poriadku. V každej triede by mal byť podľa jej možností tzv. „hrací kútik“. Ten je miestom slobodného vyjadrovania sa, úkrytom pred každodenným stresom. Taktiež pri formovaní skupiny je dôležité udržať priestor podľa predstáv žiakov. Ide o výzdobu na nástenkách. Aj keď sú ladené tematicky, ich tvorcami majú byť práve žiaci. Ideálnym prvkom na nástenke je „tzv. odkazovač“.

Názov tvorivej aktivity: „Odkazovač“ (pomôcky – baliaci papier – 12 kusov, nástenka)

Cieľ tvorivej aktivity:

- presné vyjadrenie vzťahu a dôvodu problému, stavu, situácie,
- formulovanie podstaty.

Priebeh tvorivej aktivity:

Princíp tvorivej aktivity pri formovaní skupiny je založený na vzťahoch, ktoré sú buď spolupracujúce alebo súperivé. Triedny učiteľ ako facilitátor určí pravidlá aktivity. Na nástenke bude pripevnený veľký papier (baliaci), podľa rozlohy môže byť nástenka vyzdobená tematicky. Žiaci majú možnosť za určené časové obdobie, najideálnejšie jeden mesiac písať odkazy. Tie sú smerované navzájom. Ide o to, aby nedochádzalo medzi žiakmi ku konfliktom a aby vedeli presne definovať svoj problém voči inému spolužiakovi. Na papieri sú oddelené čiarou tri stĺpce: KTO? KOMU? PREČO? K pravidlám patrí aj rešpektovanie slušného vyjadrovania sa, bez používania vulgarizmov a nadávok. Pri každom odkaze musí byť uvedený dátum a čas, ku ktorému sa daná situácia viaže. Podstatné je, aby žiaci na otázku PREČO? Odpovedali jedným, podľa možnosti, výrazom, slovom alebo kresbou – symbolom. Dôležité ešte je, aby facilitátor uviedol v rámci pravidiel možnosť reagovať aj na neho, pričom dôvod pri každom odkaze musí byť opodstatnený.

Variácia tvorivej aktivity:

Po určenom časovom období sa papier mení za nový a dané odkazy sú vysvetľované samotnými žiakmi. Pri prejave je odkaz formulovaný ako „obvinenie“, pričom ten, komu bol odkaz určený potom dostáva priestor na „obhajobu“. Počas jedného školského roka, pri sumarizácii je to dvanásť papierov. Pri každom preberaní odkazov, však skupina určuje dôležitosť, a to hlasovaním. Ktorý odkaz je v danej situácii najdôležitejší prebrať. Facilitátor usmerňuje žiakov, na každom stretnutí, na triednickej hodine, spočíta odkazy. Jeho úlohou je nekomentovať, nehodnotiť, nevyjadrovať sa k uvedeným odkazom a neriešiť ich, jeho hlavná úloha je proces „obvinenia a obhajoby“.

Tabuľka 1 Návrh „odkazovača“ (dátumy a mená boli pre potreby práce zmenené)

KTO?	KOMU?	PREČO?
4.5.13 Kristína	Anna	zošit
7.6.13 Jozef	Anežka	smiech
13.6.13 Karol	Rudo	mobil
20.6.13 Elena	Jarka	výlet

Prameň: Vlastný návrh

2.1 Trieda ako skupina

Trieda ako skupina žiakov je charakteristická členmi rovnakého veku. Z toho vyplýva, že ich porozumenie smerom ku vzťahom a cieľom je na jednotnej úrovni. V rámci definícií skupín je kladený dôraz na zoskupenie ľudí, v našom prípade žiakov v reálnom priestore, čo je pre našu tému reálna školská trieda. Medzi žiakmi nastáva interakcia, to znamená vzájomné ovplyvňovanie, pôsobenie. Ich spoločným motívom je istý vzor, pravidlo, záujem, cieľ. Na základe toho, členovia prináležia skupine, teda aj okolie ich vníma ako súčasť celku. Medzi najdôležitejšie znaky skupiny patria spoločné ciele, spoločné činnosti, vnútorná štruktúra, normy, skupinové hodnoty, vzory správania. () Pri formovaní triedy je dôležitý aj znak vnútornej štruktúry. Ide o to, aby každý žiak poznal vlastnú pozíciu v triede. Tie sa síce formujú na základe správania sa žiaka, no pri uplatňovaní a tvorbe pozitívnej klímy je na mieste určenie pozície žiakovi od facilitátora, ktorého pomenovanie žiaci prijímú.

Názov tvorivej aktivity: „Prezývačky“

Cieľ tvorivej aktivity:

- vystihnúť charakter členov skupiny,
- vhodne pomenovať pozíciu každého člena,
- zmysel pre humor,
- rozvoj vnímania seba a ostatných.

Priebeh tvorivej aktivity:

Facilitátor, teda učiteľ v triede pomenúva žiakov iným menom – menom rozprávkovej bytosti. Prezývku, ktorú žiakovi navrhne aj vysvetlí. Na základe vlastného vnímania, podľa výzoru alebo správania sa. Úlohou žiakov je zhodnotiť dôvod prezývky a jej schopnosť vystihnúť charakter žiaka, na základe jeho správania sa v triede. Prezývku podľa rozprávkovej bytosti skrakuje, vzhľadom k niektorým dlhým pomenovaniám. Následne uvádzame aj príklady:

Červená čiapočka – veselá, múdra, milá, ale dôverčivá
 Obor – silný, zdatný, ale prezieravý
 Kocúr v čižmách – prešibaný, vtieravý, na pohľad milý
 Snehulienka – zasnená, ochotná, pracovitá
 Čert – rozkošný, šantivý, ale zákerný
 Zlatovláska – krásna, milá, odhodlaná.

Po dohode facilitátora a žiakov v triede sa prezývky využívajú aj v bežnej komunikácii, pri neformálnom oslovení. Pri tvorbe pozitívnej klímy je dôležité pre facilitátora využívať takéto alebo podobné prezývky, nadobúda sa tým dôvernejší vzťah medzi ním a žiakmi. Žiaci reagujú na prezývky, niekedy až účinnejšie ako na svoje meno alebo priezvisko.

Po udelení prezývok jednotlivým žiakom je dôležité zaznamenať pomenovanie. Žiaci nimi vybranou výtvarnou technikou nakreslia alebo namaľujú rozprávkovú postavu, ktorá im bola určená zo strany facilitátora. Tvár rozprávkovej bytosti môže pripomínať tvár toho – ktorého žiaka. U starších žiakov môže byť tvár bytosti nahradená fotografiou žiaka. V takomto prípade však nie je vhodné, aby boli obrázky vystavené v triede a voľne dostupné pre kohokoľvek, kto triedu navštevuje. Vystaviť obrázky je možné počas stretnutí na triednických hodinách pri spoločnej činnosti.

Obrázok 1 Čert
Prameň: vlastný návrh (www.google.sk)

Obrázok 2 Červená Čiapočka
Prameň: vlastný návrh (www.google.sk)

Obrázok 3 Kocúr v čižmách
Prameň: vlastný návrh (www.google.sk)

Obrázok 4 Snehulienka
Prameň: vlastný návrh (www.google.sk)

V súčinnosti s tvorivou aktivitou „Odkazovačom“ je vhodné spojiť uvedené aktivity, a to tak, že žiaci budú zanechávať odkazy rozprávkovým bytostiam od rozprávkových bytostí. Tak aj keď je odkazovač na nástenke, je málo pravdepodobné, že cudzí element – človek, ktorý sa do skupiny dostane, môže ísť o iného učiteľa, prípadne spolužiaka z inej triedy, vie o koho ide.

2.2 Facilitátor

Triedny učiteľ ako facilitátor však musí pred začiatkom každej aktivity, činnosti určiť jasné pravidlá, pokyny, ktoré nadobúdajú význam pri otvorenom učení, pričom určujú, čo sa smie, čo je dovolené, čo sa musí. Tak nie je na mieste žiadna výhovorka, pretože pravidlá sú rovnaké pre všetkých. (Bekéniová, 2003)

Niektoré z pravidiel, ktoré sa stanovujú pri práci s výcvikovými skupinami:

- nie je vhodné nikomu skákať do reči,
- každý musí vypočuť každého,
- je dovolené povedať čokoľvek, bez toho, aby sme niekoho urazili,
- čo sa povie v skupine, nesmie sa to nikto dozvedieť,
- dôležité je hovoriť úprimne,
- nesmie sa kričať, pokiaľ to nie je atribút aktivity,
- slušnosť a zdvorilosť za všetkých okolností.

Pravidlá musia byť jasné a hlavne je nutné ich dodržiavať. Pri spoločných aktivitách je vhodné ich zopakovať, zosumarizovať. Pravidlá dodržiava aj facilitátor. Tak nadobúda vzťah žiakov a samotného učiteľa dôverný a otvorený vzťah. To má veľký vplyv na pozitivizmus skupiny ako celku a samotného tvorivého procesu. Pri spoločnej činnosti je podstatné aj využívanie signálov. Majú zástupnú funkciu, nahrádzajú verbalitu. Pri ich využívaní žiaci sústredujú pozornosť na to, čo sa robiť má alebo nemá. V rámci triedy je dobré určiť aspoň tri jasné signály:

- kameň (ak vezmem kameň do ruky, signalizuje to, že teraz chcem mať slovo, najprv drží kameň v ruke facilitátor, podá ho ďalej, tomu, kto má nasledovať),
- hvizd (hvizdnutie môže znamenať, že aktivita sa končí alebo sa má prestať diskutovať, prípadne rozprávať),
- potlesk (ocenenie za dobrú pripomienku alebo pekný prejav, vystihnutie podstaty situácie).

Dôležité zo strany facilitátora pri tvorivej aktivite je aj pokyn alebo inštrukcia. Tá musí byť jasná, presná a stručná. Pri sledovaní činností žiakov nesmie facilitátor vynechať techniku bočného vedenia. Prostredníctvom tejto techniky sleduje facilitátor previazanosť na určenú tému, prípadne problém, situácia, stav, ktorý je riešený.

Pravidlá môžu byť zaznamenané rôznym spôsobom, pričom majú určené miesto v triede. Panel s napísanými pravidlami môžu vytvoriť samotní žiaci rôznou výtvarnou technikou.

PRAVIDLÁ SKUPINY

- nie je vhodné nikomu skákať do reči,
- každý musí vypočuť každého,
- je dovolené povedať čokoľvek, bez toho, aby sme niekoho urazili,
- čo sa povie v skupine, nesmie sa to nikto dozvedieť,
- dôležité je hovoriť úprimne,
- nesmie sa kričať, pokiaľ to nie je atribút aktivity,
- slušnosť a zdvorilosť za všetkých okolností...

3 TVORBA POZITÍVNEJ KLÍMY

Na tvorbu pozitívnej klímy v triede môže učiteľ – facilitátor využívať mnohé techniky, akčné metódy, ale najdôležitejšou je tvorivá hra. Prináša potešenie pre žiakov z aktivity, zapája sa aj samotný facilitátor. Svojím pôsobením komunikáciou vytvára vzťah dôvery a spolupatričnosti ku skupine. Tvorivosť je dôležitá, pretože umožňuje žiakom robiť „čokoľvek“, pričom všetky výstupy sú hodnotené ako dobré. Nič v tomto prípade nie je zlé, no facilitátor môže navrhnúť aj iný postup, iné vyjadrenie, iný motív.

V pozitívnej atmosfére bude žiak kreatívnym, pri pozitívnej motivácii má v záujme aktivizovať vlastnú osobnosť a byť iniciatívnym pri spoločných tvorivých činnostiach. V rámci tvorivého procesu si má facilitátor všímať a apelovať na senzitivitu ako schopnosť pomenovať problémy, riešiť ich, hľadať medzery a snažiť sa ich vyplniť. Pružnosť, pohyblivosť, flexibilita pomáha nahrádzať veľa rôznych foriem a stratégií riešení, aby neprevládalo presvedčenie trvať na svojom jednom správnom postoji. Originalita prináša výnimočné, neobvyklé nápady. Pri reštrukturalizácii do popredia vyvstáva schopnosť tvoriť veľa rôznych riešení, iných variácií. Schopnosť analyzovať materiál, vytvárať syntézu a zmysluplnú celistvosť. Elaborácia je podstatná z hľadiska ochoty žiakov dokončiť výstup, aktivitu, zámer do konečnej podoby. (Machková, 2007).

Úloha facilitátora spočíva teda v tom, aby vedeli žiaci „vytvoriť“ niečo – výstup, dielko, hodnotu, bez zákazov a príkazov zo strany formálnej autority, s porozumením a usmernením facilitátora ako partnera. V tomto smere napredujú v sebarealizácii, sebaaprezentácii pred sebou a pre skupinou ako celkom.

Pozitívnu klímu tvorí facilitátor celou osobnosťou, postojmi, výrazom, úsmevom, prihovaraním sa. V rámci tvorivých činností má byť aktívnym, má spolupracovať, byť schopný prezentácie samého seba pri hre alebo aktivite.

Názov tvorivej aktivity: „Náš triedny/a“ (pomôcky – novinový papier na výrobu figuríny, lepiaca páska, prípadne jeden dobrovoľník môže figurínu nahradiť, kusy odevov, látok, doplnkov)

Cieľ tvorivej aktivity:

- pochopiť význam facilitátora,
- vnímanie facilitátora,
- porozumenie významom, ktoré prezentujú žiaci.

Priebeh tvorivej aktivity:

Žiaci spoločne, podľa vlastnej fantázie, vytvoria „ideál“ triedneho učiteľa, v našom ponímaní facilitátora. Ak je odvážny, môže sa na túto úlohu podujat sám. Úlohou žiakov je použiť čo najväčšie množstvo pripravených vecí, odevov, látok, doplnkov, prípadne iných žiakmi zvolených reálnych vecí a obliecť figurínu (tú je možné vyrobiť z novinového papiera – nabalovaním roliek papiera a zlepenia ich lepiacou páskou, najlepšie je figurínu posadiť na stoličku, ak je k dispozícii dobrovoľník, tak ho žiaci môžu ako figurínu „použiť“, no ak je ochotný samotný facilitátor, tak je to najideálnejší, najprirodzenejší, naj dôvernejší stav) podľa vlastného ideálu.

3.1 Verbálna komunikácia

Účinné je rozvíjať komunikáciu ako prostriedok dorozumievania. Avšak tá by mala spĺňať podmienky pochopenia zo strany žiakov. Tí vo svojej reči používajú slangové výrazy, je im vlastná skôr symbolická reč. Facilitátor má pri tvorivých činnostiach využívať jednoduchú reč, no presne vymedzené výrazy. Nie však náročné na uvažovanie a porozumenie.

Komunikácia je podstatná zložka života každého človeka. Dôležité je, aby sme si uvedomili hlavne komunikáciu medzi učiteľom – facilitátorom a žiakmi. Častokrát sa stáva, že chybná komunikácia pôsobí na žiaka nepriaznivo, pretože sa môže cítiť nepochopený, nevypočutý a myslieť si, že nemôže úprimne a pravdivo vypovedať, lebo nemá pozitívnu spätnú väzbu. Práve tu má podstatné miesto rozvoj komunikácie.

Do komunikácie zapájame pohyby tela, výzor, tvár, odev, reč, postoj a podobne. Cez komunikáciu človek napreduje vo svojom rozvoji, v rôznych aktivitách, v záujmoch, citoch a to prináša význam pre facilitátora a pre triedu ako skupinu. Je tu potreba dokonalého porozumenia komunikácie, aby bola založená na úspešnosti, vnímaní, uvedomenia, sebavedomia a zreteľnosti. (Brindza, 1996).

V prevažnej miere nie sú žiaci ochotní verbálne vyjadrovať svoje pocity, názory, myšlienky, pokiaľ majú pocit „vypočúvania“. Facilitátor musí dať najavo, že prijme ich vyjadrenia bez podozrievavosti, prekvapenia, celkom prirodzene.

Názov verbálnej aktivity: „Áno – nie“

Cieľ verbálnej aktivity:

- uvedomiť si význam otázok,
- schopnosť odpovedať na otázky,
- vnímať negatíva a pozitíva otázok.

Priebeh verbálnej aktivity:

1. fáza – Facilitátor určí v skupine jedného žiaka. Ten sa stáva odpovedajúcim na facilitátorove otázky. Otázky sú kladené jednoducho, tak aby na ne bolo možné odpovedať „áno – nie“ (príklady otázok sú uvedené nižšie).
2. fáza – Facilitátor kladie žiakovi tie isté alebo obmenené otázky, no žiak musí odpovedať iba „áno“.
3. fáza – Facilitátor opäť kladie tie isté alebo obmenené otázky, no teraz musí žiak odpovedať iba „nie“.
4. fáza – Žiaci vytvoria dvojice, ich úlohou je premyslieť si podobné otázky a postupne sa prezentujú všetky dvojice. Facilitátor určuje, ktoré z odpovedí má odpovedajúci použiť. V celom procese kladenia otázok, to môže byť alebo „áno“, alebo „nie“. Žiaci vo dvojiciach si úlohy vymenia.

Možnosti otázok:

Si chlapec?

Si dievča?

Cítiš sa tu dobre?

Raňajkoval si?

Si múdry?

Máš ma rád?
Si tu spokojný?
Fajčíš?
Ublížil si (meno niektorého zo žiakov)?
Chceš ísť preč?
Páči sa ti tvoje meno?
Klameš?
Máš frajera?
Odpisuješ?
Nemáš rád (meno niektorého zo žiakov)?
Máš rád (chlapcovi povedať meno dievčaťa a dievčaťu niektorého z chlapcov v triede)?

Otázky môže facilitátor prispôbovať stavu, problému a téme. Niekedy sa žiakom na takéto otázky, určeným spôsobom veľmi zle odpovedá. Niektoré ich rozosmejú, na iné zasa nie sú ochotní nepravdivo odpovedať. Táto aktivita je vhodným motívom k formulácii konštruktívneho rozhovoru, ktorý uvedieme v závere práce.

3.2 Neverbálna komunikácia

V komunikácii je potrebné vnímať všetky jej prejavy, pretože majú výpovednú hodnotu. Tieto prejavy je potrebné trénovať u žiakov, ale zároveň je potrebné trénovať aj vnímanie na iných. Sú to pohyby tela, výzor, tvár, odev, reč, postoj a podobne. Ak má byť prostriedkom porozumenia, má byť usmerňovaná k úspešnosti, vnímaniu, uvedomovaniu, zreteľnosti. (Brindza, 1996).

Pri nácviku pozorovania neverbálnych prejavov komunikácie, ktorá pomáha pochopiť nielen žiaka pri činnosti, ale aj samého seba, je možné využívať niektoré dramatické techniky. Je nutné zamerať sa na všetky zložky neverbálnej komunikácie, či už ide o mimiku, gestikuláciu, haptiku, proxemiku, ktoré sú najviac výrazné pri tvorivej činnosti, sprevádzajú prejav a sú jeho súčasťou. Niekedy majú aj zástupnú úlohu v komunikácii, pričom používanie týchto zložiek má, čo sa týka obsahu a výpovede, plný význam.

Jednotlivé zložky neverbálnej komunikácie možno sledovať, teda prejavy spomenutých zložiek, pri aktivite, ktorá je postavená práve na neverbálnom vyjadrení.

Názov tvorivej aktivity: „Pokyny“ (pomôcky – papier – malé lístočky, písacie potreby)

Cieľ tvorivej aktivity:

- porozumieť pokynom,
- vykonať pokyn,
- porozumieť významu.

Priebeh tvorivej aktivity:

Úlohou žiakov je na lístoček, ktorý im odovzdá facilitátor napísať nejaký pokyn spojený s úlohou. Ich fantázia je neobmedzená. Pokyn s úlohou je určený niekomu zo skupiny, no nikto nevie, kto zadaný pokyn s úlohou bude musieť vykonať. Celá aktivita sa realizuje bez slov. Žiaci píšu jasné, presné, zreteľné pokyny na lístočky. Každý má k dispozícii jeden lístoček, tak je zrejmé, že sa pri realizácii úlohy vystriedajú všetci žiaci v skupine. Po napísaní pokynu s úlohou na lístoček, žiaci odovzdajú poskladaný lístoček facilitátorovi. Ten ich zamieša, postupne prostredníctvom signálu – ukázania na daného

žiaka – zavolá žiaka alebo príde k nemu, a ten si vyžrebuje lístoček. V tichosti si ho prečíta a bez vyjadrenia musí pokyn s úlohou vykonať. Na začiatku sa však stanoví, že priestorom pre realizáciu aktivity je trieda, teda priestor, v ktorom sa skupina nachádza. Žiak – realizátor úlohy nesmie komentovať pokyn, ani sa k nemu vyjadrovať. Prostredníctvom neverbálnej zložky komunikácie zadanú úlohu vykoná a následne skupina háda, aký pokyn s úlohou mal žiak zadaný.

Príklady pokynov:

Vstaň a otvor okno, zatvor ho a usmej sa na všetkých!

Chod' ku košu, vezmi ho, daj ho na skriňu!

Chod' ku dverám a povedz „Mňa to nebaví!“

Postav sa na lavicu a mávaj krídlami!

Pohľad' sediaceho vedľa vpravo!

Vylož si nohy na lavicu a zapískaj!

Pred tabuľou urob zvuk vrtuľníka!

Aktivitu realizujú žiaci individuálne. Medzi jednotlivými úlohami musí byť časový priestor, niekoľko minút, odporúčame 2 minúty, aby sa upokojila atmosféra, pretože zadané pokyny s úlohami sú veľmi humorné a niekedy až nerealizovateľné.

V každej doteraz opísanej aktivite je ukrytý podtext reality, výrazov, vnímania žiakov situácie a vzťahy, ktoré sú medzi nimi formované. Každá aktivita prináša so sebou aj humor a pozdvihuje náladu každého žiaka. Keďže v konečnom dôsledku všetko vytvárajú žiaci sami, to znamená, že sú do istej miery tvorcami a realizátormi, vnášajú do aktivít svoje poznanie a skúsenosti, názory a vzťahy.

3.3 Proces, vzťahy, výstup

V skupine, ktorá absolvovala uvedené aktivity na triednických hodinách je aj začlenený žiak so zdravotným znevýhodnením. Pri takýchto triedach je niekedy ťažko vytvoriť taký dobrý tím, ktorý by vedel kooperovať. Pritom každý žiak prichádza za triednym učiteľom s množstvom otázok, „výhoviek“ a neochotou podieľať na spoločných činnostiach.

V takom prípade odporúčame začať s tvorivými činnosťami pomaly, s väčšími časovými odstupmi. Vo finálnej fáze ide v procese o cieľ smerujúci k súdržnosti, zodpovednosti za seba a za skupinu ako celok.

Tvorivý výstup s prvkami dramatiky

Nasledujúci opis pedagogickej skúsenosti využíva prvky dramatiky. No v tomto smere nie je možné hovoriť o dramatickom výstupe alebo divadelnom výstupe. Ani žiak, ani facilitátor nepostupuje tým smerom. Podstatou je využitie priestoru a prezentácia osobnosti, no nie v jej reálnom podklade, ale vyjadrením postoja, emócie a vzťahu k danej skutočnosti.

Hlavný motív:

Ústrednou „postavou“ je socha. Nemá jasný tvar, nevyjadruje žiaden stav, ani situáciu, nevyjadruje sa. Jej hlavným stanoviskom je stolička. Socha je živá bytosť – žiak, člen skupiny. V tomto prípade to môže byť najtichší žiak, ktorý sa nestavia do pozície stredobodu pozornosti. Do postavy sochy je vhodné aj zaradiť žiaka, ktorý sa javí ako outsider v triede alebo taký, ktorého si ostatní najmenej všímajú.

Téma:

Hlavnou témou je a obsahom je socha umiestnená niekde v priestore, pod ktorým si každý predstaví vlastný priestor. Môže to byť park v meste, na vidieku. K soche má každý návštevník alebo okoloidúci nejaký vzťah. Nastane situácia, že sochu odvezú preč. Chcú ju zničiť, schovať. Je potrebné ju zachrániť a vrátiť na miesto. Podstatné je vyriešiť ako ju dostať opäť na podstavec (stoličku) a prečo má v záujme ten – ktorý žiak, venovať pozornosť záchrane sochy.

Realizácia a priebeh výstupu:

1. fáza – V prvom rade sa žiaci musia zoznámiť s hlavným motívom a témou. Facilitátor upozorní na hru, ako možnosť vyjadriť svoj postoj a vzťah k nejakej veci, v našom prípade soche. Pri tomto výstupe nie je nutné, aj keď žiaci zosobňujú istú postavu, ovládať techniky vychádzajúce z tvorivej dramatiky.

V prezentácii témy nesmie chýbať upozornenie na spoločný cieľ, zámer, na ktorom sa každý podieľa rovnakým dielom. Ide o komorné skupinové dielko, kde nie je dôležitá jazykovo správna reč a divadelný pohyb, ale vnútorné prežívanie a presvedčenie o potrebnosti realizovať zámer.

Žiaci sedia na stoličkách okolo sochy, ústrednej postavy, ktorá nemá žiaden výraz, nijako nereaguje, je prístupná každému členovi ako partner, ako zrkadlo, abstrakcia. Pozorujú jej pozíciu, určujú, kde sa môže nachádzať, čo pre nich môže vyjadrovať. Každý podľa vlastnej fantázie. Facilitátor vedie diskusiu a prijíma všetky možné vyjadrenia.

Z reakcií žiakov ponúkame:

- socha môže byť v parku pri našom paneláku,
- asi je niekde pri starom hrade,
- v strede hlavnej ulice mesta,
- je umiestnená niekde na periférii mesta,
- socha je stredom nášho sídliska,
- nie je možné určiť jej polohu,
- je v triede,
- v galérii, kde prebieha výstava.

Nasledujúci obrázok upriamuje pozornosť na diskutujúcich žiakov. Atmosféra je uvoľnená, klíma v triede pozitívna.

Obrázok 5 Diskusia - Určujeme priestor, kde sa socha nachádza
Prameň: vlastný návrh

2. fáza – Facilitátor po diskusii zadá žiakom úlohu. Majú si premyslieť a vyjadriť svoj vzťah k soche. Nemajú vzťah vysvetliť, ale pocitovo vyjadriť. Ide o prejav neverbálnej komunikácie cez mimiku, pohyb, gesto, akciu. V akcii ide o to, aby „urobili“ to, čo pre nich socha znamená. Vlastné konkrétne vyjadrenie.

Pre ilustráciu uvádzame nasledovné akcie:

Akcia: „Fotopozadie“

Ide o pohybové vyjadrenie vzťahu, pričom je socha ako pozadie pre žiačku – aktérku. Ona sa rad fotografuje, vytvára vlastné fotky a hľadá vhodné pozadia. No najdôležitejšia je v tomto prípade aktérka, socha je ako vec – atribút neživého, statického, nemenného. Akcia prebieha bez použitia reči, slova, čiže pohybová.

Akcia: „Komunikátor“

Ďalšia akcia v sebe nesie atribút slova. Aktér, ktorý pozoruje sochu, chodí okolo nej a premýšľa nad jej podstatou. Jeho snahou je, aby si našiel partnera vhodného na komunikáciu. Rozpráva sa so sochou, vysvetľuje pre neho dôležité fakty. Pri komunikácii nepoužíva otázky, nič sa nepýta, je zameraný na to, aby ho niekto počúval. Očakáva pozitívne zhodnotenie svojich znalostí, ktoré prezentuje verbálne. Keďže je socha statická, nesmie reagovať, ani odpovedať, tak aktér nedostáva spätnú väzbu. Po chvíli svoj výstup končí otázkou: „Čo tu teda robíš?“ Odpoveď nedostane, tak mávnutím ruky odchádza.

Obrázok 6 Fotopozadie
Prameň: vlastný návrh

Obrázok 7 Komunikátor
Prameň: Vlastný návrh

Akcia: „Relax“

Hobby ďalšieho aktéra je hra na hudobný nástroj, konkrétne na bassovú gitaru. Svoj vzťah vyjadruje neverbálne, cez akciu. Prichádza k soche, rozloží vyberie si gitaru, ktorú v skutočnosti nemá. Začne hrať, pritom si „pohmkáva“. Je to pre neho relax, priestor, kde môže realizovať svoju záľubu. V soche skôr vidí „počúvateľa“ vlastnej tvorby. V istých momentoch pôsobí akoby práve socha bola jeho vysnívanou láskou. Odovzdáva jej svoje emócie, veľmi jemne, s láskou. Keď dohrá, vezme imaginárnu gitaru a odchádza.

Akcia: „Čistota“

Ide opäť o pohybové vyjadrenie vzťahu, potreby. Aktérka pristupuje k soche s úmyslom očistiť ju, udržiavať v čistote. Pri pozorovaní akcie, na ňu socha pôsobí ako symbol nevinnosti, dobroty, čistoty. Bez použitia slov sochu aktérka upravuje, hladí, jemne utiera. Neustále soche vyrovnáva stabilitu, snaží sa jej nájsť vhodnú pozíciu. Keď je so svojou prácou spokojná, odchádza.

Obrázok 8 Relax
Prameň: vlastný návrh

Obrázok 9 Čistota
Prameň: Vlastný návrh

Akcia: „Úkryt“

Aktérka považuje sochu za reálnu vec, ktorej zákutia ponúkajú vhodný úkryt pre rôzne predmety. Nie je jasné, o aké predmety vlastné aktérke ide, no pre ňu je dôležité, aby sa nikto cudzí k nim nedostal. Nepovažuje sochu za partnera, či objekt svojej výpovede, ale za objekt úkrytu aj samej seba. Akcia je rýchla. Aktérka rýchlo prichádza, odloží vec, sadne si, pozoruje sochu a odchádza. S obavami sleduje okolie, či ju niekto nepozoruje. Aj keď v akcii nevystupujú iné „postavy“, ona má potrebu reagovať tajomne, z obavy pred odhalením. Keď predmety ukryje za chrbát sochy, odchádza veľmi rýchlo.

Akcia: „Smiech“

Aktérka považuje sochu za menejcennú. Jej hlavný cieľ je snažiť sa sochu rozosmiať. Prichádza k soche, otočí si ju a pozerá sa jej rovno do očí. Očakáva, že sochu ako nereagujúcu postavu, bez výrazu rozosmeje. Keď sa jej to nepodarí, odchádza. Pritom jej hlasný smiech evokuje provokáciu aj nechotu prijať prehru. Táto akcia je nenesie v sebe prvky verbality, iba zvuku, pohľadu, dotyku, s jasným podtextom „kto z koho“.

Obrázok 10 Úkryt
Prameň: vlastný návrh

Obrázok 11 Smiech
Prameň: Vlastný návrh

Akcia: „Výpoved“

Aktérka potrebuje sochu ako „aktívneho poslucháča“. Vyjadrenie je založené na verbálnej komunikácii. Socha znamená aj nastavenie zrkadla pre výpoved' o sebe samej. Aktérka sa sťažuje soche na vlastnú osobu. Neustále rozpráva o svojich „problémoch“ – či nemá nadváhu, prečo nie je pekná, prečo ju nikto nemá rád. Obsah výpovede je zameraný na vlastnú osobnosť a prežívanie. Na druhej strane nepotrebuje odpovede na svoje otázky, ani ich neočakáva. Vyrozpráva sa, pričom sedí a pozerá na sochu zdola a odchádza. Nič nevyrieši, ale spokojnosť nastáva po verbálnom vyjadrení sa.

Akcia: „Vnem“

Žiak, ktorý je v triede začlenený, je zdravotne znevýhodnený so zrakovým hendikepom, potrebuje k vyjadreniu vzťahu pomoc ďalšieho aktéra. Tak v doprovode ďalšieho člena prichádza k soche a jej pozíciu vníma dotykom. Keď zistí pozíciu sochy, odchádza. Nehovorí, nevyjadruje sa, len vníma „pozerá“ na sochu a následne uvažuje, rozmyšľa, predstavuje si.

Obrázok 12 Výpoved'
Prameň: vlastný návrh

Obrázok 13 Vnem
Prameň: vlastný návrh

Uvedené akcie si žiaci po oboznámení sa s témou a hlavným motívom vymysleli sami. Facilitátor usmerňuje proces, posúva aktérov, ktorí k soche prichádzajú individuálne. Skupina všetky vyjadrenia sleduje, pozoruje. Ale nič nekomentuje, nevyjadruje sa k jednotlivým výstupom. Akcie je v možné použiť pri inej skupine, ak majú žiaci problém vymyslieť a sformulovať výstup. Dôležité je, ako to aktér predvedie, čo vlastné do akcie vloží. Hlavný zámer musí facilitátor podať tak ,aby výstupy boli čo najprirodzenejšie. V podstate vlastné samotným aktérom. Akcie je možné modifikovať a prispôbovať veku, štruktúre skupiny, priestoru, v ktorej trieda ako skupina pracuje na spoločných činnostiach.

3. fáza – V tejto fáze nastáva priestor pre rozvíjanie vzťahov. Facilitátor dá možnosť, aby k soche prišli dvojice aktérov, ktorých úlohou je svojím predošlým výstupom, „bojovať“ o sochu. Ide o vzťah, ktorý je dlhodobý, je možné na ňom stavať a je pozitívny. Do procesu už vstupuje aj verbálna komunikácia, pretože „vybojovať“ si právo zotrvať so sochou čo najdlhšie a vyjadrovať svoj postoj je založené aj na argumentácii. V nej musia aktéri v samotnom kontakte medzi sebou verbalizovať pre a proti smerom k predošlému vyjadreniu vzťahu. Dvojice sa môžu formovať

samostatne, teda kto s kým chce „zabojsovať“ alebo to určí facilitátor. Aj keď sa stane, že obe vyjadrenia, ktoré sú prezentované momentálne v priestore majú pozitívny aspekt, na základe súperenia o sochu, dochádza aj ku konfliktom. Cieľom tejto fázy je určenie víťaza – aktéra, ktorý zotrvá pri soche a „vyštvie“ toho druhého.

Soche sa nesmie nič stať, no dotyky alebo otáčanie sochy smerom k aktérovi je povolené.

Obrázok 14 Boj o sochu

Prameň: vlastný návrh

Aktéri v samotnom procese nepocitujú súperivosť, ide o hru a zároveň sa prejavuje zodpovednosť voči soche. Žiaci ju vnímajú ako objekt, ktorému sa nesmie nič stať, ktorému nie je možné ublížiť, ani vystaviť nebezpečenstvu. Takto sa vystriedajú dvojice, pre ktoré sa žiaci rozhodli alebo sa môžu vystriedať s iným aktérom. O tom rozhoduje facilitátor. Boj o sochu trvá isté časové rozmedzie, no nesmie byť zasa veľmi dlhé. To znamená, že musia aktéri vnímať aj napätie, ktoré sa v tejto fáze formuje. Pri realizácii výstupov určite jeden z dvojice ustúpi a prenechá sochu svojmu protivníkovi. Facilitátor môže pri predvádzaní „súboja“ aj zastaviť výstup, ak už argumenty jedného alebo druhého aktéra boli vyčerpané a proces sa neposúva ďalej.

4. fáza – Facilitátor v tejto fáze posúva situáciu dopredu. Nastolí zápletku, v ktorej socha opúšťa svoje stanovisko, odchádza preč. Môže byť odstránená, preložená na iné miesto úplne neznámou cudzou imaginárnou postavou alebo skupinou. Tá nie je reálne v procese. Je to vypovedané facilitátorom. To znamená, že ten, kto sochu premiestnil, vzal, nemá žiaden vzťah ani k soche, ani k aktérom.

Aktéri si uvedomujú neprítomnosť sochy, stolička ostáva prázdna. V takom prípade je ťažké vyjadrovať postoj alebo reagovať akciou. Stráca sa motív pre konanie aktérov.

Obrázok 15 Odchod sochy

Prameň: vlastný návrh

Teraz je rad na aktéroch. Facilitátor usmerňuje proces k uvedomeniu si potreby motívu, zámeru, cieľa skupiny. Žiaci začínajú premýšľať, uvažovať nad tým ako sochu vrátiť na určené miesto, keďže každému jednému prináša osobu, má k nej vzťah a je vlastne spojovacím prvkom celej skupiny. Skupina sa snaží primäť sochu, aby sa vrátila. Navrhujú postupy, prostredníctvom ktorých je možné sochu nájsť, aj je reálne stále prítomná. Tento proces trvá dlhý čas. Každý povie dôvod, prečo sochu potrebuje. Zodpovie otázku, prečo je pre neho dôležitá. Na základe vyjadrení transformuje potrebnosť pre ostatných členov skupiny.

Tu nastupuje vyjadrenie sochy. Tá môže reagovať na predošlé vyjadrenia spôsobom, čo jej bolo príjemné, teda ktorá akcia a čo jej príjemne nebolo. Nerozvíja dôvody, iba povie, ktorú akciu bola ochotná prijať. Označí akciu podľa mena aktéra. Uvedie, čo je pre ňu pozitívne, čo je neutrálne a čo negatívne. Toto vyjadrovanie sa deje verbálnou komunikáciou, pričom vyjadrenia sú jasné, presné, krátke.

Dôvody, ktoré prezentujú aktéri:

Viem sa za teba ukryť!

Nemám sa komu vyrozprávať!

Nevadíš mi!

Vieš počúvať!

Je mi z teba smiešno!

V podstate žiaci týmito dôvodmi vyjadrujú vzťah ku konkrétnej osobe, členovi skupiny. No stále je to princíp hry. Sme v akomsi príbehu, bez dejovej línie, založenom na vnímaní seba, svojho okolia s cieľom porozumieť kooperácii skupiny ako celku.

Obrázok 16 Prezentácia dôvodov

Prameň: vlastný návrh

Ak prezentuje viac ako polovica zo skupiny pozitívne dôvody, socha sa môže vrátiť na miesto. Opäť sa posadí na stoličku, do svojej pôvodnej pozície. Aktéri sú taktiež v priestore a ich úlohou je neverbálne vyjadriť radosť z návratu sochy. Avšak facilitátor učí gesto, ktorým majú dať najavo, že socha je späť. Môže ísť o potľapkanie po remene, objatie, vztýčený palec (ukázať jednotku zdvihnutím palca) a rôzne iné. To ostáva na facilitátorovej fantázii.

V našom prípade dostali žiaci pokyn na vyjadrenie radosti, v zmysle „Chcem sa ťa dotknúť, ty si mi chýbala, v tebe vidím oporu, chcem prekonať bariéru“.

Obrázok 17 Chcem ťa

Prameň: vlastný návrh

5. fáza – V tejto záverečnej fáze sa aktéri pohybujú po priestore. Všetko je tak ako bolo na začiatku. Socha má svoje miesto na stoličke, dopĺňa atmosféru. Všetci aj keď s rôznym postojom k soche sú schopní pohybovať sa okolo, vytvoriť si priestor na pristavenie sa pri soche. Každý vo vlastnom predošlom postoji reaguje aj v tejto fáze. Pohyb okolo sochy začne pokynom facilitátor aj ho vo vhodnej chvíli, keď už akcia nadobúda stereotyp ukončí.

Obrázok 18 Prechádzka

Prameň: Vlastný návrh

To je záver celého procesu tvorivej aktivity. V prvom rade chceme upozorniť, že existuje veľa aktivít a techník, ktoré sa využívajú v rámci sociálno-psychologických výcvikov, a ktoré sú zamerané na psychológiu osobnosti. No v tomto prípade ide o tvorivú hru, ktorá má aj humorné stránky. Nie je to ani dramatická tvorivosť, pretože nespĺňa atribúty, ktorými sa dramaticka vyznačuje.

Ide o tvorivý proces, hľadanie vzťahov ich vnímanie cez aktivitu, hru s usmernením facilitátora. Trieda, ktorá túto aktivitu realizovala je klasifikovaná ako trieda „komplikovaná“. Prostredníctvom uvedenej skúsenosti sa začala formovať do „skutočného“ celku.

Opísanú aktivitu je možné modifikovať a prispôbovať podmienkam, vekovej skupine, priestoru a času, ktorý na to triedny učiteľ má. Proces je vhodné koncipovať počas celého školského roka na triednických hodinách. V každej triede ako skupine sa vyskytujú problémy, situácie a vzťahy, ktoré rozvracajú skupinu – triedu. No pre deti je príznačná hra. A v ďalšom ponímaní je dobré „prežiť“ si nejaký stav na „nečisto“, pričom je dôležité si situáciu uvedomiť.

3.4 Konštruktívny rozhovor

Následne po opísanej aktivite je nutné, aby facilitátor viedol konštruktívny rozhovor so žiakmi. V ňom práve odhalí pohnútky, ktoré ho k tomu viedli.

K 1. fáze – otázky majú byť zamerané na dôvody výberu obsahu, zámeru, postáv:

- prečo bol vybraný ako socha žiak (meno),
- čo má spoločné so sochou,
- prečo zvolil práve ústrednú postavu – sochu,
- má niečo spoločné obsah aktivity s realitou.

Ide teda o odhalenie prepojenia fikcie so skutočnosťou. Facilitátor jednotlivé odpovede pripodobuje situácii v triede, vzťahom. Úlohou žiakov je podať vysvetlenie. Facilitátor aktívne počúva, ak žiak povie „neviem“ prijíma jeho odpoveď.

K 2. fáze - otázky sú smerované na vyjadrenie pohnútok žiakov k voľbe prezentácie ich vzťahu k soche:

- prečo si žiaci zvolili pohybové vyjadrenie,
- prečo sa rozprávali so sochou,
- mali ich výstupy niečo spoločné, s tým aká je trieda,
- ako sa cítili žiaci pri prezentovaní.

Ide to, do akej miery prezentovali žiaci svoj postoj ku skupine, svoju pozíciu v nej, podľa ich vlastného vnímania. Tak facilitátor pozoruje na žiakoch schopnosti, pri dobrom vedení, adaptovať sa v skupine – triede a ochotu budovať spoločné ciele, záujmy.

K 3. fáze – otázky sú smerované ku vzťahom dvojíc, ktoré prichádzajú k soche:

- prečo si žiaci vybrali práve takého „súpera“,
- prečo sa vzdali,
- do akej miery boli rozhodnutí „bojovať“ o sochu,
- prečo chceli vyhrať.

Tu je dôležitý poznatok, kto je priebojnejší, silnejší, prípadne, kto sa javí v skupine ako vodca alebo v akej pozícii sa v skupine nachádza. Aktéri to musia vedieť zhodnotiť s aplikáciou na skutočnosť.

K 4. fáze – otázky sú smerované na zmenu priestoru sochy a jej vyjadrenia:

- kam išla socha,
- prečo vlastne odišla,
- koho vyjadrenie vzťahu bolo pre ňu pozitívne a prečo,
- kto bol podľa nej negatívny a prečo.

Nastáva priestor pre sochu ako reálneho žiaka a vyjadrenie jej vzťahu k aktérom. Doteraz bola statická a nemenná, no aj ona vníma okolie. Aktéri sformulujú poznatky zo spätnej väzby.

K 5. fáze – otázky sú smerované k pocitom zo skupiny, z ich spoločného fungovania:

- ako sa žiaci cítili pri „prechádzke“ okolo sochy,
- aké pocity vnímali pri znovunadobudnutí sochy,
- ako vnímajú bezpečné a pozitívne prostredie,
- čo si myslia o aktivite a facilitátorovi.

Tu pozorujeme, či si žiaci uvedomili, že boli vedení k želanému cieľu formou hry. Podstatné je, aby si žiaci uvedomili prepojenosť, súvislosť veľakrát s reálnymi situáciami, vyskytujúcimi sa v triede.

4 REFLEXIA

Cieľom opisovanej pedagogickej skúsenosti bolo predostrieť pedagógom niekoľko námetov a aktivít, pomocou ktorých môžu pracovať so žiakmi na klasických triednických hodinách. Triedny učiteľ je hlavným prvkom tvorby pozitívnej klímy, je profesionál v edukačnej oblasti. No bez spolupráce samotných žiakov to nedokáže. Aby oni nemali pocit a aby nevnímali úlohu triedneho učiteľa ako kontrolóra a dozorca je vhodné využívať veľa času na tvorivé aktivity, ktoré prinesú žiakom pochopenie, prečo sú triedy koncipované tak ako sú a triednemu učiteľovi uľahčia prácu a samotné vedenie triedy. Skupina zostáva samostatná, so zodpovednosťou, pričom ju učiteľ usmerňuje v zámeroch a cieľoch. Každý triedny učiteľ má vedomosť o tom, že ak nevyučuje všeobecno-vzdelávacie predmety, tak mu zostáva málo času na utvorenie a formovanie vzťahov ku svojim žiakom. Preto je dôležité venovať sa tvorivej aktivite ako facilitátor viac ako nositeľ príkazov, zákazov a usmernení.

4.1 Odporúčania pre prax

Zmyslom práce s vlastnou triedou je vedieť žiakov vypočuť, primäť ich k ochote spolupracovať, usmerniť ich v dodržiavaní pravidiel, čím je prínos do ich ďalšieho rozvoja nesporný. V prvom rade odporúčame pri každej tvorivej aktivite vytvoriť príjemnú atmosféru pre hru, a to usporiadanie miestnosti, triedy do takej miery ako to podmienky dovoľujú. Všetky výstupy a výtvary, či už kresby, odkazy, fotografie by mali mať žiaci „na očiach“. Každá aktivita im má pripomínať danú skúsenosť, zážitok. Facilitátor – triedny učiteľ je vodcom, spojovacím atribútom medzi inštitúciou – školou a žiakmi. To znamená, že jeho postavenie v skupine má napĺňať podstatu „sprevádzajúceho“ smerom ku žiakovi, a tým realizovať jeho školský život.

ZÁVER

Vedenie triedy nie je jednoduchá záležitosť. Triedny učiteľ často bojuje s administratívou, dokumentáciou, je pohltý do tabuliek, triednych kníh. Na formovanie triedy – skupiny už veľa času nezostáva. V nej sa potom môžu vyskytnúť rôznorodé konflikty, či už vo vzťahoch alebo celkovej spolupráci, ochoty zo strany žiakov reagovať na usmernenia a výzvy. Ak sa podujme učiteľ venovať sa práve rozvoju žiakov formou tvorivých aktivít, do ktorých vstupuje bez ohľadu na všetky okolnosti, vytvára tak pozitívnu klímu. Samozrejme je nutné, aby si plnil všetky povinnosti, vyplývajúce z edukačnej činnosti. Ale práve triednické hodiny sú priestorom na to, aby boli na nich riešené vzniknuté situácie. Aj keď sú témy určené, ide to akú metódu a formu pre jej realizáciu vyberieme.

Skúsenosť prináša všetkým stranám poznanie, ktoré nie je možné získať iným spôsobom. Reálna aktivita, dáva príležitosť učiteľovi na spoznávanie žiakov, nadviazanie partnerského vzťahu, pričom si učiteľ zachováva dôstojnosť a rešpekt.

Žiaci musia mať pocit, že sa neustále niečo deje. Poznanie svojej úlohy, pozície má význam pre jeho ďalšie napredovanie. Kreuje sa vzájomná pomoc, súrodé zmýšľanie, motivácia k dosiahnutiu cieľa a u žiakov hlavne pocit, že každý z nich je jedinečný a neopakovateľný. Zaslúži si pevné miesto v skupine, ktoré sa nedá ničím nahradiť.

Triedny učiteľ dostáva triedu, nie podľa vlastného výberu, nie podľa vlastných kritérií. Buď ju prijme alebo nie. Potom jeho vzťah k triede je negatívny, práca ho nenaplnia a stráca záujem o žiakov. Práve on sám má byť tým iniciátorom „uľahčenia“ si práce. Za okolností, ktoré sme uviedli v práci je možné budovať vzájomnú väzbu, ktorá potom prinesie želaný pozitívny účinok na učiteľa.

Skúsenosti z pedagogickej praxe ukazujú, že každý učiteľ cez tvorivé aktivity môže nadobudnúť pozitívny vzťah k akejkoľvek triede. Vyžívanie tvorivých hier prinieslo veľa pozitív v práci – škole. Žiaci sú za facilitátorský prístup vďační, vnímajú učiteľa inak, k mnohým veciach sú zodpovední, klamstvo a neochota nahrádza úprimnosť a odovzdanosť. Keďže je škola inštitúciou, ktorej jedným z hlavných cieľov je formovanie a rozvoj osobnosti, tak u žiakov je možné tento cieľ naplniť im vlastnou prirodzenou – hrou.

Verím, že prezentované skúsenosti obohatia a inšpirujú pedagógov, ktorí pôsobia ako triedni učelia. Spoločná činnosť so zverenými žiakmi bude obohatením pre obe strany.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ZDROJOV

1. Bekéniová, L. 2001. Metodické námety pre tvorivú dramatiku. 1. vydanie. Metodické centrum. Prešov. 2001. ISBN 80-8045-235-0.
2. Bekéniová, L. 2003. Metódy riadenia vyučovania (nielen) tvorivej dramatiky. Metodicko – pedagogické centrum. Prešov. 2003. ISBN 80 – 8045 – 306 – 3.
3. Brindza, J. 1996. Sociálna komunikácia. Univerzita Mateja Bela, Pedagogická fakulta. Banská Bystrica. 1996. ISBN 80-88825-95-4.
4. Gabura, J., Gabura, P. 2004. Sociálna komunikácia. Občianske združenie Sociálna práca. Bratislava. 2004. ISBN 80-968927-7-0.
5. Komárková, R., Slamněník, I., Výrost, J. 2001. Aplikovaná sociální psychologie III. (Sociálně psychologický výcvik). 1. vydanie. RADA Publishing a.s. Praha. 2001. ISBN 80-247-0180-4.